

УДК 316.614

О.В. Скориніна - Погребна

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
М. ХАРКОВА**

У статті на підставі результатів соціологічного дослідження, проведеного автором у 2010–2012 роках серед студентів економічних спеціальностей м. Харкова, робиться спроба виявити соціально-психологічні особливості харківської студентської молоді в контексті розгляду її як потенційних представників еліти сучасного українського суспільства.

Ключові слова: *молодь, студентство, соціально-професійна група, функції, потенційна еліта, соціально-психологічні характеристики.*

В статье на основании результатов социологического исследования, проведенного автором в 2010-2012 годах среди студентов экономических специальностей г. Харькова, делается попытка обосновать социально-психологические особенности харьковской студенческой молодежи в контексте рассмотрения ее как потенциальных представителей элиты современного украинского общества.

Ключевые слова: *молодежь, студенчество, социально-профессиональная группа, функции, потенциальная элита, социально-психологические характеристики.*

In the article on the basis of results of the sociological research which have been conducted by the author in 2010–2012 among students of economic specialties of Kharkov, attempt to prove is social and psychological features of the Kharkov student's youth in a context of its consideration as potential representatives of elite of a modern Ukrainian society is became.

Key words: *youth, students, is social-professional group, functions, potential elite, is social-psychological characteristics.*

Постановка проблеми. Важливою особливістю соціального розвитку сучасної України є те, що вона прагне стати незалежною, індустріально-розвиненою демократичною державою. Українське суспільство не є адекватно-структурованим соціумом, у якому діють механізми соціальної стратифікації й забезпечується соціальна мобільність його членів.

Студентська молодь може розглядатися ініціатором нововведень, установки, ідей, ціннісні орієнтації якої докорінно впливають на перспективи

розвитку суспільства в цілому. Студентство є значною частиною українського суспільства, джерелом поповнення працівників розумової праці.

Розглядаючи студентство як особливу соціальну групу, слід підкреслити, що студентство – це значна частина молоді, що представляє собою «майбутнє в сьогоденні», воно є провідником цінностей у майбутнє, тобто визначає, яким буде це майбутнє [9, с. 12].

Аналіз актуальних досліджень. Соціологами Б.Г. Рубіним і Ю.С. Колесниковим у 70-і рр. ХХ століття студентство було визначено як соціальна група в системі вищої освіти, що має свої специфічні особливості й готується виконувати соціальні ролі інтелігенції [6, с. 12].

Л.Я. Рубіна визначає студентство як особливу суспільну групу, у якості основної її характеристики називає перехідний її стан, який виявляється й на соціально-класовому, і на особистісному рівні. Студентство поєднує молодь приблизно одного віку й однакового рівня освіти, що відрізняється від інших соціальних груп формами організації життєдіяльності [7, с. 20].

В існуючих соціологічних роботах, присвячених студентству, найчастіше дається визначення даної сукупності індивідів як соціальної групи й дається визначення студентства як соціальної групи в соціальній структурі суспільства, яка за своїм суспільним становищем відноситься до інтелігенції, призначеної для занять висококваліфікованою працею в різних галузях науки, техніки, культури й ін., є її резервом [4, с. 102].

В.Т. Лісовський обґрунтовує, що процес навчання й пов'язана з ним діяльність є засобом входження молоді в самостійний мир, а також засобом і способом її самореалізації [2, с. 4]. Відносна свобода вибору дозволяє перебирати на себе відповідальність, а отже, і нести самому відповідальність за свої вчинки [3, с. 24].

У розробках О.В. Ларміна студентська молодь розглядається як специфічна, соціально-професійна група людей молодого покоління, об'єднана виконанням спеціальних навчальних і соціально-підготовлених функцій, що готуються до виконання в суспільстві соціальних функцій, які

характеризуються спільністю побуту, ціннісних орієнтацій і способу життя [1, с. 96].

Характерним для студентської молоді є особистісна незалежність, цінність свободи в прийнятті рішень, престижність одержуваної освіти. Будучи інтелектуальною і духовною елітою молоді студентство являє собою еліту суспільства в цілому, саме прагнення до нового, його швидке сприйняття, а також усвідомлення покладених на них суспільством надій і обов'язків, визначає сутність структури й динаміки ціннісних орієнтацій студентства [7, с. 20].

У роботі О.В. Рудакової [8, с. 69–70] визначені такі специфічні характеристики студентської молоді як об'єкта соціологічного дослідження:

студентство – сама значна по чисельності й по ролі в системі суспільного відтворення соціальна група;

головна функція студентства – поповнення низки кваліфікованих шарів суспільства – фахівців і інтелігенції;

студентська молодь є особливою перехідною соціальною групою, у рамках якої здійснюється особистісне і соціальне становлення;

відмінна риса студентства – прагнення до всього нового, у силу відсутності досвіду – схильність до максималізму, перебільшення значення власної думки;

склад студентської групи формується із представників різних шарів і класів населення приблизно однакового віку з певним рівнем освіти.

На основі проведеного аналізу існуючих визначень студентства Т.А. Фоміна [9, с. 46] зробила висновок про те, що у вітчизняній соціологічній науці сформувалося певна кількість підходів до аналізу студентства:

студентство як соціально-демографічна група;

студентство як соціально-професійна група;

студентство як особлива суспільна група.

У рамках зазначених підходів дослідники підкреслюють значимість одного якогось фактора у визначенні студентства як соціальної групи. Так, при

визначенні студентської молоді як соціально-демографічної групи автори звертають пильну увагу на процес становлення особистості [5, с. 7–14].

Відносячи студентську молодь до соціально-професійної групи, дослідники підкреслюють сутність студентства як джерела й резерву інтелігенції. Соціальна роль студента полягає в підготовці до висококваліфікованої праці, обслуговування соціальних потреб і інтересів у всіх областях теоретичної й практичної діяльності, у відновленні всього суспільства в цілому.

Студентство, будучи високоосвіченою і висококультурною частиною суспільства, виступає як інноваційний резерв суспільства в цілому, який концентрує у своїх поглядах і ідеях потенцію майбутніх політичних, культурних і економічних перетворень у суспільстві. Таким чином, можна відзначити, що студентська молодь є потенційною елітою сучасного суспільства. При цьому, слід відзначити, що не всі представники студентства стають елітою, але на етапі навчання у ВНЗ за фактором приналежності до студентської молоді, вони носять ярлик еліти.

Значимим, на наш погляд, є твердження Г. Моски, про те, що просування до еліти відкриває багатство, інтелект, здатності (наприклад, здатність управляти) і особливі якості (такі, як знання ментальності народу, його національного характеру).

Р. Міхельс особливо виділяв організаторські здатності. Ефективність діяльності елітних представників вимагає функціональної спеціалізації й раціональності. Рядові члени суспільства недостатньо компетентні, пасивні й байдужі до активної діяльності. Зовсім необхідною якістю є професіоналізм у вибраній сфері.

Метою статті є на підставі результатів соціологічного дослідження, проведеного у 2010–2012 роках серед студентів економічних спеціальностей м. Харкова виявити соціально-психологічні особливості харківської студентської молоді в контексті розгляду її як потенційної еліти сучасного українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи сказане вище, ми пропонуємо в якості складових соціально-психологічного портрета студентів як потенційної еліти в сучасному суспільстві розглядати такі показники (характеристики):

знання, ерудиція; інтелект; обдарованість, творчість; освіта, професійна підготовка; компетентність у певній діяльності; сталість службової діяльності; значимість для суспільства; соціальний статус; багатство; харизма; лідерство; влада, використання її переваг; відповідальність; авторитетність; організаторські здатності; індивідуальні особливості.

Серед студентів економічних спеціальностей у м. Харкову в 2010 – 2012 роках було проведене анкетування з метою визначення їхніх соціально-психологічних характеристик. Майбутнім економістам пропонувалося самостійно оцінити індивідуальні якості особистості, властиві їм.

Пізнавальна сфера особистості в анкеті характеризувалася такими особливостями: знання, загальнокультурна ерудиція; загальний рівень інтелекту; творчі здібності; уважність; абстрактне мислення; математичні здатності.

Здатності особистості – комунікативні здатності; лідерські здатності; організаторські здатності; здатність адекватно сприймати реальність; здатність самостійно поглиблювати знання; здатність до швидкого засвоєння нової інформації; здатність до самостійної роботи над своєю особистістю; здатність моделювати ситуацію; здатність прогнозувати розвиток подій.

Індивідуальні особливості особистості – відповідальність; дисциплінованість; ініціативність; прагнення до самореалізації; спрямованість на життєвий успіх; пунктуальність; готовність до ризику; послідовність у діях; копіткість; об'єктивність.

У процесі дослідження було проанкетовано 900 випускників 2010 року; 1000 випускників 2011 року; 900 випускників 2012 року.

Результати дослідження представлено в таблиці 1 (де літерою «А» позначена відповідь респондента, що відповідає позиції «притаманно»; «В» – позиції «не знаю», «С» – позиції «не притаманно»).

Таблиця 1

**САМООЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ
СТУДЕНТАМИ-ВИПУСКНИКАМИ ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Оцінювані якості особистості	2004			2005			2006		
	Кількість респондентів в %								
	А	В	С	А	В	С	А	В	С
Загальнокультурна ерудиція	89,1	8,7	2,2	88,8	8,9	2,1	89,5	8,65	1,7
Загальний рівень інтелекту	70,0	22,9	6,9	89,4	9,4	1,1	87,9	11,2	0,8
Творчі здібності	74,6	19,9	5,4	74,5	19,1	6,4	83,0	20,7	6,3
Уважність	82,5	12,1	5,3	83,1	11,5	4,5	86,1	10,4	3,4
Абстрактне мислення	72,7	20,7	6,5	68,4	26,0	5,4	68,6	24,5	6,5
Математичні здатності	34,5	19,8	45,6	57,4	24,8	17,6	64,7	19,9	15,2
Комунікативні здатності	85,8	10,3	3,7	88,2	10,3	1,4	90,1	7,8	1,9
Організаторські здатності	79,9	14,4	5,5	81,4	14,5	4,7	80,9	14,5	4,9
Лідерські здатності	69,5	21,2	9,3	59,5	26,2	14,2	73,3	18,7	7,2
Здатність прогнозувати розвиток подій	76,8	17,5	5,5	77,5	18,4	4,0	80,1	15,2	4,9
Здатність моделювати ситуацію	68,4 9	24,58	6,92	69,48	25,1 8	5,35	69,49	24,5	5,11

Здатність до самостійної роботи над своєю особистістю	85,3	11,3	2,9	86,4	10,2	3,3	87,0	9,3	2,9
Здатність до швидкого засвоєння інформації	86,6	10,4	3,5	85,1	10,8	4,2	89,1	8,8	1,9
Здатність самостійно поглиблювати знання	82,3	13,6	4,1	81,8	13,5	4,6	83,7	12,5	4,9
Здатність адекватно сприймати реальність	54,9	30,1	25,0	50,9	34,1	25,0	51,0	32,0	16,0
Відповідальність	90,6	8,1	1,7	93,6	4,8	1,5	95,6	3,3	1,6
Дисциплінованість	86,6	8,9	4,4	86,3	10,8	3,8	90,8	6,8	2,9
Ініціативність	47,8	15,6	36,4	79,1	16,6	4,2	80,2	15,1	4,7
Прагнення до самореалізації	82,8	13,3	3,8	85,9	11,6	2,4	86,6	12,8	1,4
Пунктуальність	66,7	12,8	20,4	82,2	10,5	7,8	86,3	7,3	6,2
Готовність до ризику	67,8	23,5	8,6	70,9	22,1	7,7	71,2	21,2	7,2,
Спрямованість на життєвий успіх	86,3	11,2	2,4	89,9	8,5	1,5	91,2	7,5	1,2
Послідовність у діях	77,7	17,8	5,8	79,5	16,6	4,6	78,8	16,0	5,3
Копіткість	55,7	32,0	12,2	58,5	29,1	12,3	56,7	30,5	10,6
Об'єктивність	85,6	10,9	3,4	87,1	3,6	2,2	85,6	13,6	0,7

За результатами проведеного анкетування були отримані дані, які свідчать про те, що із запропонованих якостей майже всі властиві випускникам тією чи іншою мірою.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, ми можемо стверджувати, що наявність перерахованих якостей у значній кількості студентів економічних спеціальностей свідчать про можливість віднесення їх до потенційної еліти суспільства.

Про реальну елітарність ми зможемо говорити тільки після проведення другого етапу соціологічного дослідження, який планується здійснити після закінчення ВНЗ студентами, шляхом встановлення зворотного зв'язку з випускниками. Планований етап дослідження буде спрямований на вивчення успішності в професійній діяльності, а також на дослідження самореалізації особистості. Успішна кар'єра й високий рівень особистісної реалізації в сукупності з наявністю перерахованих соціально-психологічних характеристик, на наш погляд, характеризує справжню, а не «псевдо» (або «квазі») еліту суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лармин О.В. Эстетическое воспитание и развитие молодежи / О.В. Лармин. — М. : Молодая гвардия, 1978. — 191 с.
2. Лисовский В.Т. Духовный мир и ценностные ориентации молодежи России / В.Т. Лисовский. — СПб. : ГУП, 2000. — 508 с.
3. Лисовский В.Т. Личность студента / В.Т. Лисовский, А.В. Дмитриев. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1974. — 184 с.
4. Лисовский В.Т. Динамика социальных изменений (опыт сравнительных социологических исследований российской молодежи) / В.Т. Лисовский // Социологические исследования. — 1998. — № 5. — С. 102—110.
5. Петрова Т.Э. Социология студенчества в России. Этапы и закономерности становления / Т.Э. Петрова. — СПб. : Питер, 2000. — 371 с.
6. Рубин Б.Г. Студент глазами социолога / Б.Г. Рубин, Ю.С. Колесников. — Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского университета, 1986. — 277 с.
7. Рубина Л.Я. Советское студенчество: социологический очерк / Л.Я. Рубина. — М. : Мысль, 1981. — 207 с.
8. Рудакова О.В. Жизненные стратегии современного российского студенчества: дис. на соиск. уч. степени канд. социол. наук. : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / О.В. Рудакова. — М. : Института социологии РАН, 2004. — 185 с.
9. Фомина Т.А. Социокультурная самоидентификация современного российского студенчества: региональный аспект : дис. на соиск. уч. степени канд. социол. наук. : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / Т.А. Фомина. — М. : МГУ, 2004. — 242 с.